

W 60 rocznicę odkrycia katedry w Faras polscy archeolodzy odkryli katedrę Dongoli, stolicy połączonych królestw nubijskich

Na pozostałości prawdopodobnie największego kościoła znanego ze średniowiecznej Nubii natrafili archeolodzy pracujący w Starej Dongoli w Sudanie. Kościół mógł być siedzibą arcybiskupa zarządzającego hierarchią kościelną na przestrzeni ponad 1000 km wzdłuż Nilu, pomiędzy I a V kataraktą. Arcybiskupowi Dongoli podlegał m.in. biskup Faras, którego katedrę odkrył prof. Kazimierz Michałowski 60 lat temu.

Według kierownika badań w Dongoli, dr. hab. Artura Obłuskiego, dyrektora Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego (CAŚ UW) to odkrycie może diametralnie zmienić wiedzę nie tylko o samym mieście, ale i o historii kościoła nubijskiego.

Dongola była stolicą Makurii, jednego z trzech chrześcijańskich królestw nubijskich. Archeolodzy z CAŚ UW pracują tam od 1964 r. kontynuując badania zainicjowane przez prof. K. Michałowskiego po sukcesie jego prac w innym ośrodku nubijskim – Faras, stolicy Nobadii. Od 2018 r. prace prowadzone są w ramach grantu Europejskiej Rady Badań (ERC) pt. „UMMA – Urban Metamorphosis of the community of a Medieval African capital city”, którym kieruje dr hab. Obłuski.

W trakcie badań w 2021 r. oczyszczono mur absydy wraz z przyległą ścianą ceglanego kościoła, a także kopułę dużego grobowca położone w samym centrum miasta. Ściany absydy, która była najświętszym miejscem w kościele, ozdobione są malowidłami przedstawiającymi dwa rzędy monumentalnych postaci. To największa absyda dotychczas odkryta w Nubii: ma średnicę 6 m, zaś szerokość kościoła, do którego należała to ok. 26 m. – „Na przykładzie innych kościołów nubijskich wiemy, że długość budowli będzie do nich proporcjonalna” – mówi kierownik projektu i wyjaśnia: – „Jeśli nasze wnioskowanie oparte o znane już wymiary się potwierdzi, to jest to największy kościół odkryty dotąd w Nubii. To ważne, ale równie istotne jest to, gdzie go znaleźliśmy – w samym sercu dwustuhektarowego miasta, stolicy połączonych królestw Nobadii i Makurii. Tuż na południowy-wschód od absydy dobudowano spory budynek przykryty kopułą. Dla takiego zespołu architektonicznego mamy świetną analogię: Faras. Tam katedra stała na samym środku cytadeli, a na wschód od niej zbudowano zwieńczony kopułą grób Joannesa, biskupa Faras. Z jedną małą różnicą: kopuła grobu Joannesa ma 1.5 m średnicy, ta jest pięć razy większa i ma 7.5 m.”

W Dongoli jest podobnie: wielki kościół mógł pełnić rolę katedry, przy której postawiono grobowiec dostojników, zapewne biskupów. Potwierdzenie tej hipotezy będzie miało doniosłe konsekwencje dla Nubiologii. Za katedrę uważano dotąd budynek poza cytadelą, który traktowano jako wyznacznik zmian w architekturze sakralnej Nubii na przestrzeni stuleci. – „Może się okazać, że wzorcem, czy mówiąc współcześnie, trend-setterem, był zupełnie inny kościół” – podkreśla Obłuski.

Nowoodkryta budowla stoi w samym środku cytadeli otoczonej murem o wysokości ok. 10 m i 5 m grubości. Z wykopaliisk wynika, że w okresie makuryckim to tutaj było serce całego królestwa – odsłonięto tu kościoły, pałac i duże, willowe domy należące do elit kościelnych i państwowych. Rozpoznawcze badania nowej budowli przyniosły obiecujące rezultaty. Jak wyjaśnia dr. hab. Obłuski – „Sondaż w absydzie ma ok. 9 m głębokości. To oznacza, że część wschodnia budynku jest zachowana do imponującej wysokości trzech pięter typowego bloku. A to daje ogromną szansę, że pod naszymi stopami znajdują się kolejne malowidła i inskrypcje, tak samo, jak w Faras.”

Dlatego ekspedycja jest organizowana wspólnie z Wydziałem Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Zadaniem konserwatorów pracujących pod kierunkiem prof. Krzysztofa Chmielewskiego jest bieżące zabezpieczenie odkrywanych malowideł, a w dalszej perspektywie przygotowanie ich do ewentualnej ekspozycji. Inaczej niż w przypadku Faras, można je będzie pozostawić na ścianach kościoła, do którego przynależą. – „Jednak, aby kontynuować wykopaliska, najpierw osłabione i grożące odpadnięciem tynki pokryte dekoracją malarską muszą być wzmocnione, a następnie ostrożnie oczyszczone z warstw ziemi, brudu i groźnych dla nich nawarstwień soli. Gdy nad cennym znaleziskiem zostanie wzniesione odpowiednie zadaszenie, będzie można przystąpić do końcowych prac estetycznych przy malowidłach,” – wyjaśnia prof. Chmielewski, dodając, że tego rodzaju ratunkowe działania konserwatorskie zawsze wymagają zaangażowania znacznych środków, czasu oraz wiedzy i umiejętności specjalistów.

Kolejne sezony wykopaliskowe w Dongoli planowane są na jesień tego roku i zimę 2022 r.

- Czytaj więcej o badaniach CAŚ UW w Dongoli: <https://pcma.uw.edu.pl/2017/12/27/13493/>
- Czytaj więcej o projekcie ERC: <https://pcma.uw.edu.pl/badania/granty/grant-erc/>
- Czytaj więcej o projekcie ArcheoCDN: <https://pcma.uw.edu.pl/grant-dialog-archeocdn-centrum-doskonosci-naukowej/>

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego – pod jego auspicjami od ponad 60 lat prowadzone są polskie badania wykopaliskowe i prace konserwatorskie w krajach basenu Morza Śródziemnego, Afryki i Bliskiego Wschodu. Aktualnie CAŚ UW prowadzi ok. 25 projektów na stanowiskach datowanych od czasów prehistorycznych, poprzez wszystkie okresy historyczne aż po późny antyk i okres muzułmański w Egipcie, Sudanie, Etiopii, Tunezji, Libanie, na Cyprze, w Kuwejcie, Omanie i Armenii. CAŚ UW prowadzi też Stacje Badawcze w Kairze i Sudanie.

CENTRUM ARCHEOLOGII ŚRÓDZIEMNOMORSKIEJ
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

POLISH CENTRE OF MEDITERRANEAN ARCHAEOLOGY
UNIVERSITY OF WARSAW

***Czytaj więcej:** www.pcma.uw.edu.pl ; www.facebook.com/pcma.uw/ ; www.twitter.com/PCMA_UW
Kontakt: Agnieszka Szymczak agnieszka.szymczak@uw.edu.pl, Tel. kom. 502 14 00 36*

pcma@uw.edu.pl

00-838 Polska, Warszawa,
ul. Prosta 69,
T (+48) 22 55 313 15,
T (+48) 22 55 313 28

cairo.pcma@uw.edu.pl

Research Centre in Cairo
Cairo–Heliopolis, Egypt
11, Mahalla T (+202) 22 904 459
14, Nazih Khalifa T (+202) 24 159 898

www.pcma.uw.edu.pl

NIP 525-001-12-66
REGON 000001258

UNIVERSITY
OF WARSAW